INGLIZ TILINI O'QITISHDA RAQAMLI PLATFORMALAR VA ILOVALARDAN FOYDALANISHNING METODIK MEXANIZMLARI VA SAMARADORLIGI

Nurtayeva Zebuniso Murodali qizi
A. Avloniy nomidagi milliy-pedagogik mahorat instituti tayanch doktoranti
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23396327

Annotatsiya.
Mazkur tadqiqot umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish jarayoniga zamonaviy raqamli ta'lim platformalari (Google Classroom, Moodle) va mobil ilovalarni (Blooket, Plickers, Duolingo) tizimli integratsiya qilishning metodik asoslari hamda amaliy samaradorligini tahlil qilishga bag'ishlangan. Ishda raqamli texnologiyalardan an'anaviy dars strukturasida faqat fragmental vosita sifatida emas, balki teskari ta'lim (Flipped Classroom) va 5E ta'limiy sikli hamda Ta'limning universal dizayni (Universal Design for Learning - UDL) konsepsiyasi doirasida yaxlit tizim tarzida foydalanish modeli ishlab chiqilgan. 122 nafar o'quvchi ishtirokida o'tkazilgan 8 haftalik pedagogik tajriba-sinov natijalari orqali eksperimental guruhda nutqiy faollik, leksik birliklarni mustahkam o'zlashtirish va mustaqil o'rganish motivatsiyasi nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan ishonarli darajada yuqori ekanligi isbotlangan ($p < 0.001$).

Kalit so'zlar: raqamli platformalar, mobil ilovalar, ingliz tili metodikasi, 5E modeli, Flipped Classroom, UDL, formativ baholash, Plickers, Blooket, o'quvchi nutqiy faolligi.

Abstract. This paper investigates the methodological mechanisms and empirical efficacy of integrating digital platforms (Google Classroom, Moodle) and interactive educational applications (Blooket, Plickers, Duolingo) into English Language Teaching (ELT) at the secondary school level. Moving beyond superficial ICT usage, this research conceptualizes a holistic instructional framework grounded in the 5E instructional cycle, Flipped Classroom methodology, and Universal Design for Learning (UDL). A quasi-experimental intervention involving 122 learners over an eight-week period demonstrated statistically significant gains in lexical retrieval, productive communicative engagement, and learner autonomy in the experimental cohort compared to traditional instruction ($p < 0.001$).

Keywords: digital platforms, educational mobile apps, ELT methodology, 5E framework, Flipped Classroom, UDL, formative assessment, learner engagement.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Jahon ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli resurslarning jadal rivojlanishi chet tillarini, xususan, ingliz tilini o'qitish metodologiyasini tubdan transformatsiya qilish zaruratini keltirib chiqardi. Bugungi kunda xorijiy tilni o'zlashtirish faqatgina grammatik qoidalarni yod olish yoki tayyor matnlarni tarjima qilish bilan cheklanmasdan, balki o'rganuvchilarning real kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish hamda turli xil axborot kanallaridan samarali foydalanish layoqatini tarkib toptirishni talab etadi [1, b. 45]. O'zbekiston Respublikasida ta'limni raqamlashtirish, ilg'or xalqaro ta'lim standartlarini milliy maktab

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

amaliyotiga tatbiq etish yuzasidan amalga oshirilayotgan islohotlar xorijiy tillarni o'qitishda raqamli didaktik vositalarning ilmiy asoslangan modelini yaratishni dolzarb vazifa qilib belgilaydi.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ko'plab umumta'lim maktablarida raqamli platformalar va mobil ilovalar ta'lim jarayoniga kiritilayotgan bo'lsa-da, ulardan foydalanish aksariyat hollarda tizimsiz, fragmental va ko'rgazmali xarakterga ega bo'lib qolmoqda. O'qituvchilar raqamli vositalardan faqat darsning boshlanish qismida qisqa «qiziqtiruvchi daqiqa» sifatida foydalanishi yoki an'anaviy qog'oz mashqlarini oddiygina elektron formatga ko'chirish bilan cheklanmoqda. Ushbu hodisa zamonaviy metodikada «almashtirish tuzog'i» (substitution trap) deb atalib, u o'quvchilarning bilish faolligi va lingvistik tafakkurini sifat jihatidan o'zgartirmaydi [2, b. 1020]. Shu bois, raqamli vositalarni ikkinchi tilni o'zlashtirish (SLA) qonuniyatlari, Ta'limning universal dizayni (Universal Design for Learning – UDL) va 5E konstruktivist instruksional modeli bilan uyg'unlashtiruvchi yaxlit metodologiyani ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish mazkur maqolaning asosiy muammosi va tadqiqot maqsadini tashkil etadi.

2. TADQIQOT METODIKASI (METHODS)

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida kvazi-eksperimental tadqiqot dizayni (pre-test / post-test non-equivalent control group design) hamda sifat va miqdoriy tahlilni integratsiya qilgan aralash yondashuv (mixed-methods) qo'llanildi. Pedagogik eksperiment 8 hafta davomida umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-9-sinf o'quvchilari (CEFR shkalasi bo'yicha A2- B1 darajadagi 13–15 yoshli o'quvchilar) ishtirokida o'tkazildi. Jami 122 nafar o'quvchi ikki guruhga ajratildi:

• **Nazorat guruhi (n = 60):** Darslar davlat ta'lim standarti asosidagi an'anaviy darslik va an'anaviy frontal tushuntirish, qog'ozdagi leksik-grammatik mashqlar va an'anaviy qog'ozli summativ nazorat vositalari orqali olib borildi.

• **Eksperimental guruh (n = 62):** Mavzular bir xil o'quv dasturi asosida o'tildi, biroq dars jarayoni raqamli platformalar va ilovalarning 5E modeli bosqichlariga integratsiya qilingan metodik tizimi bo'yicha tashkil etildi.

Eksperimental guruhda qo'llanilgan raqamli platforma va ilovalar dars bosqichlari bo'yicha quyidagicha taqsimlandi:

1. Engage (Qiziqtirish va diagnostika): Plickers (past resursli, o'quvchilarda smartfon bo'lmagan sharoitda QR-kodli kartochkalar orqali tezkor formativ so'rov o'tkazish) va Blooket (o'yinlashtirilgan leksik viktorinalar orqali o'tgan mavzuni jonlantirish va affektiv to'siqni kamaytirish).

2. Explore (Tadqiq etish va o'rganish): Google Classroom platformasida oldindan joylangan mikro-videolar va audio resurslar asosida «teskari sinf» (Flipped Classroom) elementlari qo'llanildi; Canva yordamida yaratilgan vizual infografikalar va semantik xaritalar orqali yangi qoidalar induktiv yo'l bilan mustaqil tahlil qilindi.

3. Explain (Izohlash va tushuntirish): Interaktiv raqamli taqdimotlar va o'quvchilarning Explore bosqichidagi kashfiyotlarini o'qituvchi bilan birgalikda tizimlashtirish, maqsadli grammatik strukturalarga urg'u berish.

4. Elaborate (Amaliyot va nutqiy rivojlanish): O'quvchilar juftlik va kichik guruhlarda muammoli vaziyatlarni (Task-Based Learning) raqamli keyslar yordamida muhokama qildilar. Bunda asosiy e'tibor o'quvchining og'zaki nutq vaqtini (Student Talk Time - STT) maksimal darajaga ko'tarishga qaratildi.

5. Evaluate (Baholash va refleksiya): Mobil ilovalar orqali tezkor formativ baholash va Google Forms orqali elektron chiqish chiptalari (Exit Tickets) qo'llanilib, o'zlashtirishdagi bo'shliqlar darsning o'zida bartaraf etildi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Empirik ma'lumotlarni yig'ishda 100 ballik diagnostik testlar (leksik-grammatik aniqlik – 40 ball, o'qib tushunish – 30 ball, erkin yozma va og'zaki nutq – 30 ball) hamda dars davomida o'quvchi nutqiy faolligi va qiziqishini qayd etib boruvchi strukturaviy kuzatuv protokollari qo'llanildi. Olingan miqdoriy ko'rsatkichlar mustaqil tanlanmalar uchun Styudent t-kriteriyasi (independent samples t-test) va Koen d (Cohen's d) effekt ko'rsatkichi orqali statistik tahlil qilindi.

3. TADQIQOT NATIJALARI (RESULTS)

Pedagogik eksperiment boshida o'tkazilgan diagnostik pre-test natijalari har ikki guruh o'rtasida statistik jihatdan sezilarli farq yo'qligini ko'rsatdi (nazorat guruhi: M = 58.15, SD = 7.94; eksperimental guruh: M = 58.48, SD = 8.12; t(120) = 0.23, p = 0.818). Bu esa guruhlarning boshlang'ich bilish darajalari tengligini tasdiqlaydi.

8 haftalik o'quv jarayonidan so'ng o'tkazilgan post-test natijalari eksperimental guruhda sezilarli o'sish dinamikasini qayd etdi. Quyidagi 1-jadvalda nazorat va eksperimental guruhlarning umumiy ko'rsatkichlari solishtirma bayon qilingan:

Ko'rsatkichlar / Guruhlar	Nazorat (n=60)	Eksperimental (n=62)	t-kriteriy	p-qiymat	Koen d
Pre-test o'rtacha ball (SD)	58.15 (7.94)	58.48 (8.12)	t = 0.23	p = 0.818	0.04
Post-test o'rtacha ball (SD)	69.83 (8.46)	**81.42 (7.18)**	t = 8.16	p < 0.001	1.48
O'rtacha o'sish ko'rsatkichi (Δ)	+11.68 ball	+22.94 ball	—	—	—

1-jadval. Nazorat va eksperimental guruhlarning pre- va post-test natijalari tahlili

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, an'anaviy metodika bo'yicha ta'lim olgan nazorat guruhida o'sish ko'rsatkichi 11.68 ballni tashkil qilgan bo'lsa, raqamli platformalar integratsiya qilingan eksperimental guruhda bu ko'rsatkich 22.94 ballga yetdi. Guruhlararo farq bo'yicha mustaqil t-test qiymati t(120) = 8.16 (p < 0.001) ga teng bo'lib, Koen effekti d = 1.48 ni tashkil etdi. Ushbu natija ta'limiy intervensiyaning juda yuqori amaliy samaradorlikka ega ekanligidan dalolat beradi.

Pedagogik kuzatuv va xronometraj protokollari quyidagi ijobiy o'zgarishlarni qayd etdi:

1. O'quvchi nutqiy faolligi (STT): An'anaviy darslarda o'qituvchining gapirish vaqti (TTT) darsning 65-70% qismini egallagan bo'lsa, raqamli platformalardan foydalanilgan darslarda TTT 35% gacha qisqarib, o'quvchilarning faol nutqiy vaqti (STT) 65% ga yetkazildi.

2. Qayta aloqa (Feedback) tezkorligi: Plickers va Blooket ilovalari orqali har bir o'quvchining mavzuni qay darajada o'zlashtirganligi darsning dastlabki 3 daqiqasidayoq aniqlanib, o'qituvchiga mavzuni differensial tarzda tushuntirish imkonini berdi.

3. Motivatsion qamrov: O'yinlashtirish (gamification) elementlari sust o'zlashtiruvchi o'quvchilarda chet tilida xato qilishdan qo'rqish hissini yo'qotib, ularning darsdagi faol ishtirokini 40% ga oshirdi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, raqamli vositalarning pedagogik samaradorligi ularning darsga qanchalik ko'p kiritilgani bilan emas, balki qanday metodik model asosida tizimlashtirilgani bilan belgilanadi. Olingan natijalar xalqaro ta'lim nazariyalari bilan to'liq uyg'unlashadi:

Birinchidan, o'yinlashtirilgan ilovalar (Blooket, Plickers) orqali formativ baholash S. Krashenning «Affektiv filtr gipotezasi» (Affective Filter Hypothesis) qoidalarini amalda tasdiqlaydi [3, b. 31]. Past stavkali, o'yin tarzida tashkil etilgan raqamli testlar o'quvchilarda an'anaviy so'rovlarga xos bo'lgan psixologik xavotir va qo'rquvni bartaraf etadi, bu esa tilni qabul qilish qobiliyatini keskin oshiradi.

Ikkinchidan, Google Classroom va Canva platformalari orqali uzatilgan vizual va audiovizual kontent R. Mayerning "Multimediali o'qitishning kognitiv nazariyasi"ga (Cognitive Theory of Multimedia Learning) to'liq javob beradi [4, b. 88]. O'quvchilarga axborot bir vaqtning o'zida ikki kanal (eshitish va ko'rish) orqali yetkazilganda, ularning xotirasida yangi leksik birliklarning uzoq muddatli saqlanishi 35-40% ga mustahkamlanadi.

Uchinchidan, tadqiqot internet yoki smartfon taqchilligi mavjud bo'lgan hududiy maktablar uchun gibrid modelning (ayniqsa, bitta smartfon va qog'oz QR-kartochkalar asosida ishlaydigan Plickers ilovasining) yuqori samaradorligini amalda ko'rsatdi. Bu esa ta'limni raqamlashtirishda moddiy infratuzilma yagona hal qiluvchi omil emasligini, balki to'g'ri tanlangan metodika har qanday sharoitda yuqori natija berishini isbotlaydi.

Metodik tavsiya sifatida aytish mumkinki, til o'qituvchilarini tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslarida faqatgina ilovalarning texnik funksiyalarini o'rgatish bilan cheklanmasdan, balki M. Mishraning TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) modeliga tayangan holda raqamli vositalarni darsning aniq maqsadi bilan bog'lash metodikasiga e'tibor qaratish lozim [5, b. 1025].

5. XULOSA (CONCLUSION)

O'tkazilgan ilmiy-pedagogik tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'qitishda raqamli platformalar va ilovalardan foydalanish an'anaviy dars tizimini zamonaviy, interaktiv va o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim muhitiga aylantirishning eng samarali omillaridan biridir. 5E instruksional modeli va Flipped Classroom asosida tashkil etilgan raqamli metodologiya o'quvchilarning so'z boyligini tezkor o'zlashtirish, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

Tadqiqot natijalari umumta'lim maktablari o'qituvchilari, metodistlar va ta'lim dasturlarini tuzuvchilar uchun quyidagi amaliy xulosalarni taqdim etadi:

1. Raqamli platformalarni darsning maqsadi va bosqichlariga mos holda tizimli tanlash zarur;

2. Formativ baholashda real vaqt rejimida ishlovchi mobil ilovalardan muntazam foydalanish o'zlashtirishdagi uzilishlarni darhol aniqlash va bartaraf etish imkonini beradi;

3. O'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish uchun raqamli texnologiyalar vositachi vosita bo'lib xizmat qilishi, darsning asosiy qismi esa jonli muloqot va amaliy topshiriqlarga ajratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (GOST 7.0.5–2008 ASOSIDA)

1. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. -3rd ed. - Cambridge : Cambridge University Press, 2014. - 410 p.
2. Mishra P., Koehler M. J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge // Teachers College Record. - 2006. - Vol. 108. - No. 6. - Pp. 1017-1054.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. - Oxford : Pergamon Press, 1982. - 202 p.
4. Mayer R. E. Cognitive Theory of Multimedia Learning // The Cambridge Handbook of Multimedia Learning / ed. by R. E. Mayer. - 2nd ed. -Cambridge : Cambridge University Press, 2014. - Pp. 43-71.
5. Bybee R. W., Taylor J. A., Gardner A. The BSCS 5E Instructional Model: Origins and Effectiveness. - Colorado Springs : BSCS, 2006. – 88 p.
6. Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. Digital Literacies: Research and Practice in Language Education. - London : Routledge, 2013. - 400 p.
7. Thornbury S. How to Teach Speaking. - Harlow : Longman Pearson, 2005. - 156 p.
8. CAST. Universal Design for Learning Guidelines version 2.2. - Wakefield, MA : CAST, 2018. - 45 p.
9. Jalolov J. J. Chet tili o'qitish metodikasi. - Toshkent : O'qituvchi, 2012. - 432 b.
10. Hoshimov O'., Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. - Toshkent : Sharq, 2003. - 304 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.